

ЗБРОЙНІ НАРАТИВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ: ТЕМАТИКА, МОВНІ ЗАСОБИ, ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ

Кирилюк О. Л.

ВСТУП

З 2014 року Україна вимушено перебуває в стані збройного конфлікту, який, відповідно до закону, визначений як «збройна агресія Російської Федерації проти України»¹. Ведення бойових дій вимагає потужного інформаційного супроводу, який покликаний виконувати кілька функцій: висвітлювати хід конфлікту; впливати на звичну систему цінностей противника, нав'язуючи йому власну. Такий інформаційний супровід називають *інформаційною війною*, яка передбачає використання великої кількості засобів донесення інформації, зокрема й лінгвальних. Вдало використані мовні засоби здатні суттєво вплинути на суспільство: змінити його звичну картину світу, ціннісні орієнтири, трансформувати ментальний лексикон.

Тому попередня ідеологічна робота з масами є невід'ємним складником підготовки до ведення бойових дій. Для цього на суспільство тривалий здійснюють вплив через різні канали комунікації завчасно сформованими символами, образами, смислами, актуалізуючи відповідні концепти за допомогою мовних знаків. У період після розпаду СРСР (1991) і до відкритої фази війни (2014) протистояння між Україною та Росією періодично загострювалося, що нині можна трактувати як попередній етап ведення інформаційної війни. Вивчення інформаційного та культурного просторів цього періоду дає підстави зробити висновок, що збройна агресія мала ґрунтовну підготовку, у тому числі здійснену лінгвальними засобами. Саме в цей період в інформаційний простір активно проникають головні тези, слова, вибудовуються головні наративи, активізовані уже у 2014 році. «*Наративна війна*» є складником інформаційної війни. У політиці наратив вважають ефективним способом впливу на суспільство. Зокрема, у Політичній енциклопедії цей термін потрактовано, як «*пояснення подій у формі коротких оцінок з погляду здорового глузду*,

¹ Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 10. С. 67–83.

які часто мають вигляд спрощення»². Як приклад наведено такі політичні наративи: «Росія – старший брат», «Америка – суворий батько». Подібні чітко сформульовані тези, у яких закладено основний ідеологічний зміст, називають *базовими наративами*, або *метанаративами*. Послугуються також терміном *стратегічний наратив*, оскільки за його допомогою країни визначають стратегію розвитку, руху, бачення³. Науковці оперують, крім того, поняттям «збройний наратив»⁴. У дослідженні використовуємо цю терміносполуку на позначення наративів, створених з метою розповсюдження серед громадськості основних смислів, покликаних підготувати інформаційний ґрунт для збройної агресії, а згодом супроводжувати її.

Метою нашого дослідження є аналіз дискурсу інформаційної війни проти України з метою виявлення головних нав'язуваних суспільству наративів. Матеріалом дослідження слугували тексти роздаткових агітаційних матеріалів виборчих кампаній і публікацій в російських та українських ЗМІ в період з 1999 і до 2014 року (назви джерел вказані в дужках після наведених у тексті прикладів). Використано такі **методи** дослідження: дискурс-аналіз; компонентний аналіз дискурсивної вибірки слововживань; семно-компонентний, а також концептуальний аналіз.

Аналіз досліджуваних текстів дав підстави визначити, що в період підготовчого етапу збройної агресії проти України було використано поступове нав'язування стратегічного російського наративу про *розпад України*. Він впроваджений в інформаційний простір у три етапи, кожен з яких маніфестований окремим узагальненим ворожим наративом: 1-й етап – наратив «розкол Сходу і Заходу України» (період 2003–2004 рр.); 2-й етап – наратив «Україна розпадеться» (2005 – листопад 2013 рр.); 3-й етап – наратив «Україна розпалася» (грудень 2013–2014 рр.).

1. Мовні засоби втілення збройних наративів першого етапу інформаційної агресії (2003–2004 рр.)

Під час президентських виборів 1999 року було актуалізоване протистояння між українським і комуністичним дискурсами. На рівні

² Політична енциклопедія / за ред. Ю. Левенець. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 476.

³ Ожеван М.А. Глобальна війна стратегічних наративів: виклики та ризики для України. *Strategic Priorities*. 2016. № 4 (41). С. 30.

⁴ Allenby B., Garreau J. Weaponized Narrative: The New Battlespace. January 3. 2017. URL: <https://www.defenseone.com/ideas/2017/01/weaponized-narrative-new-battlespace/134284/> (дата звернення: 21.01.2021).

мовних знаків це втілено: а) за допомогою гасел із використанням ідеологічних кольоративів: *Не грай на червоному полі!*; *Не грай з вогнем!*; *Краще рудий, ніж червоний!*; де епітет *червоний* та іменник *вогонь* позначають комунізм, а прикметник *рудий* – на метонімічному рівні кандидата Л. Кучму (через колір його волосся); б) гасел, які актуалізують україноцентричність: *Світ поділяється на український та інший!* *Пам'ятай історію – думай про майбутнє!* *Це твоя країна – це твій вибір!* (із передвиборчої реклами Л. Кучми).

Однак вибори 2004 року «стали першими в історії України, коли два кандидати в президенти репрезентували не «ліву» чи «праву» ідеології, а передусім Захід і Схід як різні за менталітетом і поглядом на майбутнє частини держави»⁵. Появу такого розколювального дискурсу пояснюють участю російських політтехнологів у виборчій кампанії одного з кандидатів у президенти – В. Януковича⁶.

Цей збройний наратив умовно назвемо «розкол Сходу і Заходу». Він був утілений у шістьох субнаративах: 1) «Три сорти українців», 2) «Українське – це фашистське», 3) «Донбас годує Україну», 4) «Україна не любить Донбас», 5) «Європа і НАТО – це загроза», 6) «Східнослов'янська єдність і федералізація – це порятунок».

Субнаратив 1. «Три сорти українців». Вигаданий наратив про «три сорти українців» вербалізований числівниково-іменниковими сполуками *I сорт, II сорт, III сорт*, які на передвиборчих плакатах були візуально закріплені за окремими регіонами України: *Захід – I сорт, Центр – II сорт, Схід – III сорт* (з агітаційної листівки 2004 року). Таке трактування покликане спровокувати ментальний конфлікт на основі емоцій приниження, образи, відчуття несправедливого ставлення.

Субнаратив 2. «Українське – це фашистське». Цей наратив утілено за допомогою різних мовних засобів.

1. Традиційні терміни та неологізми із семантикою нацизму. Наприклад, слово *нашисти* є контамінованим дериватом, утвореним від частини першого компонента сполуки «*Наша Україна*» (назва політичного блоку) і терміна *фашисти*. Лексема вперше зафіксована нами в текстах 2003 року. Оскільки її використовували на позначення політичної сили, яка виголошувала проукраїнську риторичку, то подібне маркування за принципом асоціативної зв'язки наводило на поняття

⁵ Остапеч Ю.О. Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри : автореф. дис. ... докт. політ. наук. Львів, 2016. С. 19.

⁶ Ніколаєнко Т., Семиженко А. Велике російське нашествя: технології українських виборів у 12 історіях. 2017. URL: <http://www.theinsider.ua/politics/599d5dc619939/> (дата звернення: 21.01.2021).

«українського» конотативні семи 'фашизму', 'нацизму'. Термін «прийом зв'язки» належить до галузі НЛП (нейролінгвістичного програмування) і полягає в штучному умонтуванні явища в негативний чи позитивний контекст⁷. У структуру концептів **НАША УКРАЇНА** та **ЮЩЕНКО** були введені такі поняття, виражені аналітичними термінами як синонімами: *національна диктатура, національна ідея, український порядок*. Наприклад: *Кандидат Віктор Ющенко гарантує запровадити у разі його обрання **НАЦІОНАЛЬНУ ДИКТАТУРУ**. [...] В. Ющенко готовий на все, щоб встановити в Україні справжній **УКРАЇНСЬКИЙ ПОРЯДОК**. [...] З нами Бог! З нами **НАША УКРАЇНА!*** (з агітки, спрямованої на компрометацію В. Ющенка та блоку «Наша Україна»). Завдяки графічному виділенню (великі букви) відбувається, окрім семантичної, також візуальна «зв'язка» назви політичної сили та слів із семантикою нацизму/фашизму.

2. Гасла й риторичні питання. Гасло *За чиSSтоту нації!* графічно стилізоване до абрєвіатури *SS*, використовуваної на позначення військово-поліційної організації⁸ у нацистській Німеччині. У риторичному питанні *Нужен ли наци новий фюрер?* нацистський контекст створено поєднанням лексем *нація* та *фюрер*. Імплицитний зміст гасел *Україна – лише для українців!* та *Очисти Донбас – очисти Україну!* можна визначити так: Україну потрібно очистити від жителів Донбасу, отже, вони є іншою нацією, неукраїнською. Так започатковувався наратив про окремих «народ Донбасу», актуалізований у 2014 році. Усі зафіксовані гасла є алюзією до нацистського наративу про «чистоту вищої раси»; у рекламних матеріалах вони супроводжувалися фотографіями В. Ющенка або емблемою з назвою політичної сили «Наша Україна».

3. Кольороназви. Традиційним у системі кольоративів є асоціативне трактування «коричневого» як кольору нацизму/фашизму. Таке позначення активно використане у виборчому дискурсі, спрямованому на формування чіткої асоціативної «зв'язки», здійсненої у два етапи: 1) асоціативна зв'язка «український» – це «помаранчевий» → 2) «помаранчевий» – це «фашистський»: *Захистимо Україну від помаранчево-коричневої чуми!*; поширення в країні *коричневої (помаранчевої) чуми* (із агітаційних матеріалів 2004 року).

⁷ Сугестивні технології маніпулятивного впливу / за заг. ред. Є.Д. Скулиша. Київ : ВІПОЛ, 2011. С. 80.

⁸ Організація «SS» (абрєвіатура утворена від німецьких слів Schutz (охорона) та Staffel (загін)) у роки Другої світової війни брала участь у каральних операціях проти різних народів, у тому числі й українського.

4. Дегуманізована лексика, етнофолізми й жаргонізми. Терміном *етнофолізм* (від давньогр. ἔθνος – «плем'я», «етнос» + φῶλος – «поганий», «нікчемний») позначають етнонім із негативною конотацією⁹, на зразок *москалі* (замість *росіяни*), *бульбаші* (замість *білоруси*), *пшеки* (замість *поляки*). Г. Лукаш зазначає, що етнофолізми «позначені негативно-оцінним забарвленням і слугують засобом дистанціювання від представників інших народів»¹⁰. Тому використання таких лексем у політичному контексті провокує створення дискурсу ненависті, який працює на нав'язування нарративу розколу за етнічною ознакою: у пропагандистських матеріалах українську націю протиставлено всім іншим як «вищу»: «*Ми вдосталь наситилися віковим колоніальним гнітом москалів і пшеків! Нам досить слухати провокаторів-жидів! Настав час сказати: Україна – ЛИШЕ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ! Геть з нашої землі запроданців – бульбашів, москалів, пшеків та жидів! [...] Геть всю нечисть з України!*» (з агітки, спрямованої на компрометацію В. Ющенко та блоку «Наша Україна»). Лексема *нечисть* подана як родова назва до всіх перерахованих вище видових – етнофолізмів. Слово *нечисть* має такі значення: 1) бруд, сміття, покидьки і т. ін.; 2) *перен.* тварини, комахи і т. ін., що викликають у людини огиду, неприємні почуття і т. ін.; 3) *розм.* за релігійними забобонами – нечистий дух, біс, дідько, сатана, відьма і т. ін.; 4) *перен., зневажл.* негідні, нікчемні люди, перев. вороги, що викликають зневагу, презирство¹¹. Зважаючи на це, можна зробити висновок, що за допомогою слова *нечисть* у семантиці слів *москалі*, *пшеки*, *жиди*, *бульбаші* відбувається підтримання сем 'презирство', 'огиди', а також наведення семи 'тварина' (прийом «наведення семи») полягає в унесенні контекстної семи, яка відсутня в системному значенні слова). Активізація зооморфної конотації спричиняє дегуманізаційні процеси, тобто семантичне знелюднення – позбавлення опонента ознак людської істоти. Так само дегуманізаційну роль виконує наведення сем 'бруд', 'сміття', 'покидьки'. Отже, наведений текст є зразком розпалювання етнічної ворожнечі та працює на поглиблення суспільного розколу.

Жаргонна лексика також траплялася в газетному дискурсі. Наприклад, *рос.* *На Януковича напали націоналісты-отморозки* (газета «Сегодня», 25.09.2004). Стосовно нападника, який поцілів

⁹ Лукаш Г. Конотації етнонімів у мовній та культурній свідомості українців. *Мова і суспільство*. 2018. Вип. 9. С. 125.

¹⁰ Див. Лукаш Г. С. 130.

¹¹ Словник української мови : у 20 т. URL: <https://services.ulif.org.ua/exp/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 21.01.2021).

яйцем у В. Януковича, преса використовувала лексеми *націоналіст*, *відморозок*, *екстреміст* як синонімічні. Жаргонна лексема «*відморозок*» у цьому контексті має значення «безпринципна аморальна людина, яка не зупиниться ні перед чим»¹². За принципом «зв'язки» таке маркування проукраїнських сил провокує утворення синонімічного ряду: *українці* – *націоналісти* – *фашисти* – *екстремісти* – *відморозки*.

Субнаративи 3 і 4. «*Донбас годує Україну*» та «*Україна не любить Донбас*» утілений за допомогою лексем із демонізаційною семантикою. Демонізація опонента є одним із важливих складників інформаційної війни. Вона передбачає формування образу ворога як такого, що здатен на страшні вчинки, які загрожують життю чи здоров'ю людей.

Наприклад: рос. *План действий Ющенко: 1. Приход к власти националистов и фашистов блока "Нашей Украины". 2. Запрет русского языка. 3. Развитие схемы "Донбасс работает – Западная Украина получает". 4. Разжигание межнациональной вражды. 5. Уменьшение и невыплата пенсий и зарплат в Донбассе. 6. Повышение стоимости коммунальных платежей. 7. Превращение Украины в марионетку США. 8. Предоставление Крыму независимости. 9. Разрыв отношений с Россией и Беларусью. 10. Абсолютный разгром г. Донецк* (із агітки 2004 року). Текст побудований у формі хронології подій у перспективі за принципом нагнітання: від початкової точки «*прихід до влади*» до кульмінаційної «розгром»: *ПРИХОД – запрет – разжигание – вражда – уменьшение – разрыв – РОЗГРОМ*. Кожне із цих слів має негативну семантику дії. Нейтральні лексеми *повышение*, *предоставление* вжиті зі словами на позначення непопулярних або соціальних (*повышение стоимости коммунальных платежей*) або політичних наслідків (*предоставление Крыму независимости*). Єдине вжите слово з позитивною семантикою «розвиток» пов'язане з діями, спрямованими нібито на пониження Донбасу. Антитеза «*Донбасс работает – Западная Украина получает*» працює на поширення наративу розколу країни.

Субнаратив 5. «*Європа і НАТО – це загроза*». Після Помаранчевої революції в політичному полі посилювався європейський дискурс. Наприклад, в інавгураційній промові В. Ющенка лексема *Європа* та похідні згадані 10 разів у позитивному контексті. Наприклад: *Наш шлях у майбутнє – це шлях, яким іде Об'єднана Європа; Ми з Європою належимо до однієї цивілізації, поділяємо її цінності. Історія,*

¹² Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т.М. Кондратюк. Харків : Фоліо, 2006. С. 82.

економічні перспективи, інтереси людей дають чітку відповідь, де нам шукати свою долю (pravda.com.ua 23.01.2005). Отже, концепт ЄВРОПА у цьому дискурсі вербалізований такими словами та сполуками: *майбутнє, цивілізація, цінності, перспективи, інтереси людей, шанс, європейські стандарти, можливості, національна стратегія, мета*. Отже, нова влада формувала концептуальну метафору ЄВРОПА як ЦІННІСТЬ.

Однак у трактуванні опонентів європейського вектору розвитку концепт ЄВРОПА мав іншу вербальну маніфестацію – ЄВРОПА як РОЗКОЛ і ЄВРОПА як ЗАГРОЗА. Аналіз інформаційного поля описуваного періоду дає підстави виділити такі засоби вербалізації концепту ЄВРОПА та його корелятив ЗАХІД, ЄС, БРЮСЕЛЬ: *конфлікт, руйнування, відсутність єдності, загроза державності, хаос, колапс, катастрофа, важка доля, небезпека, загроза, руйнівні наслідки, антиросійська провокація, міжцивілізаційний конфлікт, розпад країни, ескалація* – усього 157 лексем і сполук із негативною семантикою. Подібні конотації наявні в словах, що вербалізують концепт НАТО: *зловісна машина смерті, агресивний воєнний блок, терористична організація, світовий поліцейський, має зловісні щупальця, має вину перед людством, чинить злочини, гвалтує Україну, топче демократичні цінності* – усього 98 лексем і сполук.

Субнратив 6. «Східнослов'янська єдність і федералізація – це порятунок». Як позитивна альтернатива європейському шляху в досліджуваних текстах подано концепт **СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКА ЄДНІСТЬ**. Він вербалізований такими номенами: *надія, надійність, верховенство закону, соціальні права, відновлення промисловості і науки, умова територіальної цілісності, гарантія національної безпеки, вихід із кризи, правильний шлях, везіння, інвестиційна привабливість, розширення ринку* – усього 78 одиниць.

Нав'язування відповідного наративу здійснено, зокрема, за допомогою *антитези*, яка створює ефект безальтернативності шляху: *рос. Есть только два варианта – или продолжат падение, выпрашивая кредиты у МВФ или выходит из кризиса. Второе возможно только при интеграции с Россией* (korrespondent.net, 31.01.2011). Концепт ЗАХІД у такій антитезі вербалізований лексемою *падіння*, а РОСІЯ – терміном *вихід із кризи*.

Концепт **ФЕДЕРАЛІЗАЦІЯ** активізований в інформаційному просторі як реакція на події Помаранчевої революції. Його вербалізаторами стають такі слова і сполуки: *переваги, самоуправління регіонів, децентралізація, необхідність, єдиний шлях, посилення внутрішніх ринків, підвищена відповідальність, захист прав регіонів* – усього 114 одиниць. Наприклад: *Україна буде федеративною*

державою і будуть захищені права регіонів (radiosvoboda.org, 20.01.2005).

У межах аналізованого нарративу виявлено такі концептуальні метафори: ФЕДЕРАЛІЗАЦІЯ як ЛІКИ, ФЕДЕРАЛІЗАЦІЯ як ВОЗЗ'ЄДНАННЯ. Наприклад: рос. *Между тем, съезд в Северодонецке – мог бы стать современной Переяславской Радой...* (rusk.ru, 30.11.2004). Зафіксовані також антитези виражені за допомогою концептуальних метафор: ФЕДЕРАЛІЗАЦІЯ як РОЗВИТОК та УНІТАРНІСТЬ як ХУТОРЯНСТВО: рос. *Вряд ли приверженцы унитарно-хуторянской Украины не осведомлены, что в мировом пространстве наиболее сильными и развитыми являются федеративные государства* (vubor.ua, 12.07.12).

Однак у проукраїнському дискурсі актуалізовано іншу метафору ФЕДЕРАЛІЗАЦІЯ як ЗАГРОЗА. Ця метафора вербалізована такими словами і сполуками: *сепаратизм, пропаганда сепаратизму, прихований сепаратизм, дроблення України, поділ країни, перекроювання України, знищення держави* – усього 93 лексеми.

2. Мовна репрезентація збройних нарративів другого етапу інформаційної агресії (2005 р. – листопад 2013 р.).

Після актуалізації теми розколу активності набуло втілення збройного нарративу про швидкий розпад країни, умовно узагальнений як «Україна розпадеться». Він був утілений у таких субнарративах: 1) «Україна – ненадійний партнер»; 2) «Україна – Failed State»; 3) «В Україні буде війна»; 4) «Кордони можна порушувати»; 5) «Два різні народи України»; 6) «Останній етап існування України»; 7) «Боротьба з фашизмом»; 8) «створення *Донецької республіки*».

Субнартив 1. «Ненадійність України як міжнародного партнера». Аналіз досліджуваного дискурсу дає підстави виділити такі мовні засоби втілення цього субнарративу: 1) уживання жаргонної лексики; 2) створення концептуальних метафор.

1. Уживання жаргонної лексики. Періодичні загострення так званої «газової війни» стали частиною інформаційної агресії й підготовкою плацдарму до формування негативного образу України на міжнародному рівні. На лінгвальному рівні семантика ненадійності репрезентована вживанням жаргонізмів. Наприклад: рос. *Планируем расширять сотрудничество с Украиной, если она не будет **тырить** у нас газ* (В. Путін, 8.07.2005). Лексема «*тырить*» належить до жаргонної лексики, має значення «красти»¹³. Її вживання надає зниженого

¹³ Елистратов В.С. Словарь русского апро. 2002. URL: http://gramota.ru/slovari/argo/53_14274 (дата звернення: 21.01.2021).

відтінку контексту, компрометує Україну в міжнародному просторі, привінюючи її до рівня дрібного злодія, демонструючи ненадійність її як партнера.

Показовим є приклад *рос. Мазурик какой-то утащил самолет*. Це фраза, якою В. Путін прокоментував заяву Ю. Тимошенко про те, що нібито В. Ющенко намагався зірвати її поїздки на перемовини до Москви. Лексема *мазурик* належить до жаргонної лексики й має значення «дрібний шахрай (злодій); людина, яку не поважають»¹⁴. Лексема «мазурик» актуалізує сему ‘красти’ у вербативі «*утащить*». У результаті асоціативної зв’язки створено синонімічний ряд: *президент України/В. Ющенко – мазурик* → *президент України – злодій/крадій*.

2. Використання концептуальних метафор. Метафора *УКРАЇНА як ГРУЗ*. Лексема «груз» ужита в переносному значенні «те, що обтяжує своєю наявністю»¹⁵. Тому вживання в публічному дискурсі фраз на зразок *рос. Украина в глазах внешних партнеров и выглядит как своеобразный геополитический груз* (russ.ru 23.03.09) надає лексемі *Україна* негативних конотацій «безсуб’єктності», «непотрібності». Також поширені концептуальні метафори «травмувального» змісту в російському трактуванні України. Після приходу до влади прозахідного керівництва України у 2004 році пропагандистський дискурс відзначався маркуванням України та української влади за допомогою концептуальних метафор *УКРАЇНА як ПОВІЯ, УКРАЇНА як УТРИМАНКА, УКРАЇНЬСЬКА ВЛАДА як РОЗПУСНИЦЯ*, утілених у різних синонімічних перифразах: «*жінка із сумнівною репутацією*», «*утриманка Заходу*», «*розпутна дівка*», «*жінка легкої поведінки*». Жінки такого типу у світоглядній картині мовця викликають неприязне ставлення й часто піддані моральній стигматизації. Перенесення подібних емоційних реакцій на країну має негативний результат, а також руйнує позитивне сприйняття співпраці із Заходом, трактуючи таку колаборацію як непристойну поведінку: *рос. Украина – это женщина легкого поведения ...* (newsland.com, 29.09.2015); *Влада тепер нагадує розпутну дівку на виданні ...* (pravda.com.ua, 18 июня 2009).

Субнаратив 2. «Україна – Failed State». Терміном “*failed state*” (*неспроможна держава*) позначають ситуацію занепаду/руйнування/краху держави, коли вона не виконує свої основні функції щодо гарантування безпеки й розвитку, не здатна здійснювати

¹⁴ Там само.

¹⁵ Словник української мови : у 20 т. URL: <https://services.ulif.org.ua/exp/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 21.01.2021).

ефективний контроль над своєю територією та її кордонами¹⁶. Показовими є кілька статей та інтерв'ю, датованих 2008–2009 роками. Зокрема на порталі «Русский журнал» (russ.ru) у березні 2009 року започатковано окрему рубрику «Десуверенизація України». Протягом березня–квітня 2009 року опубліковано 12 статей, присвячених розпаду України. Подібні статті зафіксовано й в українських ЗМІ. Аналіз мовних засобів дає підстави встановити таку фабриковану фреймову мережу концепту *УКРАЇНА* в межах цих текстів. Ідентифікаційний фрейм: *УКРАЇНА/держава-банкрут (держава, яка не відбулася; «незрозуміло що»; держава-проект; країна-нездаха)*. Наприклад: «Почитайте публикации о них в прессе, и вы увидите, что все просто опускают очи долу, говоря, что Украина – «это вообще непонятно что такое» (russ.ru, 20.03.2009). Акціональний фрейм: *УКРАЇНА/розпадеться (зникне; не може керувати собою; не контролює свою територію; викликає занепокоєння; не набула своєї національної основи; втрачає контракти; сповзає в бік падіння)*. Предметний (квалітативний) фрейм: *УКРАЇНА/ненадійна (некерована, неконтрольована, вразлива, неспроможна, непотрібна, залежна)*. Компаративний фрейм: *УКРАЇНА/як чудовисько; УКРАЇНА к фірма-банкрут*. Посесивний фрейм: *в Україні/песимістичний сценарій; в Україні/бардак (кризовий стан; падіння виробництва; криза управління; перекошена економіка)*.

Субнартив 3. «В Україні буде війна». Після російської агресії в Грузії (2008) тема безальтернативності воєнного конфлікту в Україні починає активно нав'язуватися в російському інформаційному просторі. Показовим стає інтерв'ю одного з ідеологів «русского міра» О. Дугіна, який, коментуючи події в Грузії, зазначив: «*Нечто подобное нам предстоит на Украине*» (О. Дугін, інтерв'ю, серпень 2008). У цій фразі слово *агресія* замінене евфемізмом «дещо подібне» (рос. «*нечто подобное*»). В аналізованому дискурсі описуваного періоду концепт *ВІЙНА* вербалізований такими мовними одиницями: *регіональний воєнний конфлікт, міждержавна війна, громадянська війна, насилля*. Одним із способів упровадження такого воєнного наративу є використання лексем із семантикою малоймовірності або заперечення: *низька ймовірність війни, не дійде до війни, потенціалу війни не бачу, недостатня розмежованість для війни*. Однак саме такий спосіб формулювання ідей і є одним із перших етапів їх упровадження в інформаційний простір: рос. *Наиболее уязвимой точкой многие считают Украину. Но и здесь вероятность войны*

¹⁶ Суший О. Державотворення чи держава, яка не склалася, – український контекст? *Наукові записки*. 2014. Вип. 4–5 (72–73). С. 69.

крайне низкая (russ.ru, 30.03.09). «Міждержавна війна» пояснена тільки як наслідок «громадянської»: рос. *Межгосударственная война на украинской площадке возможна только как продолжение внутриукраинской гражданской войны* (russ.ru, 30.03.09).

У публікаціях цього періоду уже вжито конструкції «*референдум у Криму*», «*входження Криму до складу Росії*», а щодо окремих регіонів України термін «*історичні російські території*» і як синонімічні до нього «*Юго-Восток*», «*біло-блакитна Русь*», «*Новоросія*». У 2013 році термін «громадянська війна» зафіксований у дискурсі українських політиків: «*Політики повинні зупинити розгортання холодної громадянської війни*» (Ю. Тимошенко, 29.05.2013).

Субнартив 4. «Кордони можна порушувати». Легалізація порушення територіальної цілісності інших країн утілена за допомогою маніпулювання термінами «*кордони країни*» – «*кордони цивілізації*». З 2008 року слово Україна вживається в контексті з терміном «*кордони цивілізації*» *Есть так называемые границы цивилизации – это новое понятие, не правовое, не политическое, но уже политологическое понятие большого пространства или цивилизации. Есть нечто, что точно входит в российскую цивилизацию или в евразийскую цивилизацию* (О. Дугін, інтерв'ю, серпень 2008). Така мовна маніпуляція нівелює поняття «державні кордони», оскільки територіально кордони «цивілізації» і «держави» не збігаються. Отже, утілюється наратив, що кордони можна порушувати, орієнтуючись на кордони не географічні, а цивілізаційні. Наприклад: Ведучий: рос. *Если Восток и Юг Украины захотят быть с нами, то плыват на границы?* О. Дугін: рос. *Мы будем вынуждены пренебречь территориальной целостностью Украины* (О. Дугін, інтерв'ю, серпень 2008). Лексема «змушений» (рос. *вынужденный*) має значення «викликаний якими-небудь обставинами; здійснюваний з примусу, не добровільний»¹⁷, а отже, надає висловлюванню виправдовувального змісту, пояснюючи порушення державних кордонів як дію, що не має альтернативи. Конструкція «*знехтувати територіальною цілісністю*» (рос. пренебречь) стає евфемізмом до терміна «*здійснити агресію*».

Також у цей час в інформаційному дискурсі зафіксоване *гасло* із заперечувальною семантикою «*Суверенітет не догма*» (russ.ru, 20.03.09). Слово «*догма*» вживають зі значенням «положення, що приймається як незаперечна, вічна, незмінна істина для всіх часів та

¹⁷ Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. Москва : Русский язык, 2000. URL: <https://www.efremova.info/> (дата звернення: 21.01.2021).

історичних умов»¹⁸, а «суверенітет» зі значенням «незалежність і самостійність держави в її зовнішніх і внутрішніх справах»¹⁹. Наявність у гаслі заперечної частки «не» нівелює поняття незалежності країни.

Субнаративи 5 і 6. «Два різні народи України» й «Останній етап існування України» тісно пов'язані тематично, оскільки один із них (про *два народи*) потрактований як причина другого (про *останній етап існування*). Наратив розколу Сходу і Заходу України, який спочатку апробований на президентських виборах у 2004 році, у 2008–2009 публічно озвучений як чіткий план: *Западна Україна* *никак в нашу цивілізацію не входить вообщє. [...] Если сейчас Украина вступает в НАТО, то она целиком отходит от нас и переходит к другому – к противнику. Соответственно, целиком мы ее сами не схватим, но и НАТО ее целиком не переварит. Соответственно, Украины будет две как минимум: одна из них будет в НАТО, Западная, за Збручем. [...] Вторая часть – может быть независимой, например, создать восточно-украинскую государственность, республику, федерацию какую-то, но она будет ориентирована стратегически на Россию* (О. Дугін, інтерв'ю, серпень 2008). За допомогою лексем «схопити» і «перетравити» створено концептуальні метафори: *ГЕОПОЛІТИКА* як *ПОЛЮВАННЯ*; *НАТО і РОСІЯ* як *МИСЛИВЦІ*; *УКРАЇНА* як *ЗДОБИЧ*. Така метафора із зооморфною семантикою нав'язує лексемі *Україна* семи 'слабкості', 'безсуб'єктності'.

У листопаді 2009 року в одному з інтерв'ю зафіксовано фразу «*Україна заходить на свій останній виток, вступає в останній етап свого незалежного, суверенного існування*» (О. Дугін, інтерв'ю, 2009). Епітет «останній» має сему 'завершення'. Тобто йдеться про припинення існування країни. Так само прикметником «останні» позначено й вибори 2010 року: «*останніми в єдиній Україні*» (О. Дугін, інтерв'ю, 2009). Стан України на той час визначено такими формулюваннями: «*безумство й агонія, так закінчуються держави*» (О. Дугін, інтерв'ю, 2009). Уведено терміни «*західноукраїнська державність*» і «*східноукраїнська державність*». Розкол країни переданий за допомогою числівників «*половина*», «*два*», які посилюють семантику «розпаду», «поділу»: «*владу захопила половина народу*»; «*Україна – це два народи з протилежними геополітичними орієнтаціями*» (О. Дугін, інтерв'ю, 2009).

¹⁸ Словник української мови : у 20 т. URL: <https://services.ulif.org.ua/exp/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 21.01.2021).

¹⁹ Словник української мови : в 11 т. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 21.01.2021).

Поняття двох народів вербалізоване такими термінами: 1) *східноєвропейський народ* як гіперонім і *малороси, великороси* як гіпоніми; 2) *западенський народ*, або *недоєвропейці* (О. Дугін, інтерв'ю, 2009). Назву другого сформовано з префіксом *недо-*, який указує на те, що ознака виражена неповною мірою, а отже, у контексті позначення народу має відтінок «неповноцінності», а отже, розпалює ворожнечу. Також здійснено протиставлення на рівні етносу: перший народ має в своїй назві компонент *«рос»*, що вказує на належність до певної етнічної групи, тоді як інший, замість такого позначення, має лише вказівку на причетність до частини світу.

Субнаратив 7. «Боротьба з фашизмом». У 2013 році керівною на той момент в Україні партією було вибудовано наратив *«боротьби з фашизмом»* як боротьби з опозицією. Аналіз публічного дискурсу свідчить, що основним завданням було асоціативно «зв'язати» поняття *фашизм (нацизм)* із опозиційними проукраїнськими силами.

Основні способи вибудовування субнаративу:

1. Прийом зв'язки, за допомогою якою створено асоціативний ряд *опозиціонери – фашисти – нацисти – неонацисти – націоналісти*: рос. *Нас возмущает позорная позиция лидеров оппозиционных сил, которые ради удовлетворения своих политических амбиций вступили в сговор с агрессивными неонацистами и фактически стали приспешниками украинских националистов* (Резолюція учасників акції «Антифашистский марш», Ів.Іа, 18.05.2013).

2. Етнофолізми: *«Опозиційні депутати проявляють шалений націоналізм, ділять країну на «хохлів», «жидів» і «москалів»* (pravda.com.ua 16.05.2013).

3. Гасла: *«Донбас – проти неофашизму», «Геть фашизм!», «Неофашисти не пройдуть», «У Європу – без фашистів», «Наша відповідь фашизму – ні!»*.

4. Дегуманізована й зневажлива лексика. У досліджуваних текстах як синонім до слова *опозиція* використано конструкції *представники флори і фауни, націонал-рагулі, ізгої суспільства*. Уживання слів *флора* і *фауна* позбавляє опонента людських ознак: *Некие представители флоры и фауны [...] готовились к выступлениям* (політик М. Добкін, 23.10.2013). Негативну, зневажливу семантику також мають лексеми *«рагулі»* й *«ізгой»*: рос. *Вот их удел – изгойи общества. Я хочу этих национал-рагулей предупредить* (політик М. Добкін, 23.10.2013). Словник подає значення слова *рагуль* як «дурень, селюк»²⁰. Лексема

²⁰ Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т.М. Кондратюк. Харків : Фоліо, 2006. С. 260.

«ізгой» має значення «вигнанець, знедолений; людина, відкинута суспільством»²¹.

Трапляється асоціативна зв'язка лексики «українець» із лексемами «**фашизм, нацизм, націоналізм**»²². Наприклад: *Националисты, пользуясь нерешительностью милиции, ударили ветерана, сорвав у него с флажка Знамя Победы, и попытались его разорвать, однако разорвать красный стяг не удалось и «свободовцы» приняли его затапывать с криками «Пам'ятай, чужинець, тут хазяїн – українець». Только после этого милиционеры вмешались и забрали поруганное Знамя Победы у **молодчиков** (advocat-cons.info, 23.10.2013).* У цьому тексті слово «українець» уведено в синонімічний ряд із лексемами *націоналісти, молодики*, а також вербативами *напали, зірвали, топтали*.

Субнартив 8. «Створення «Донецької республіки». Концепт «**ДОНЕЦЬКА РЕСПУБЛІКА**» активізовано в дискурсі інформаційної війни з грудня 2005 року. Початок процесу пов'язаний не з інформаційним полем, а з юридичним та **ономастичним (прагматонімним)** – офіційною реєстрацією організацій з назвами «Донецька республіка», «Дніпропетровська республіка», «Луганська республіка», «Харківська республіка» та тощо. Ці прагматоніми-неологізми об'єднані за допомогою іншого прагматоніма – *Міжрегіональна федерація громадських організацій «Донецька федеративна республіка» (ДФР)*. В агітаційних матеріалах «ДФР» зафіксовано такі словосполучення: *народне ополчення, референдум про незалежність Донецької області, Донецька російська армія, ідентичність Донбасу, самобутність Донбасу, народ Донбасу*. Вони стануть активно поширюваними в дискурсі з 2014 року.

3. Мовні засоби збройних наративів третього етапу інформаційної агресії (грудень 2013 р. – 2014 р.)

Два попередні етапи стосувалися поступової інформаційної підготовки до нав'язування теми розпаду країни. Третій етап визначаємо на основі того, що поряд із наративом про можливий розпад вибудовується наратив, що розпад уже відбувається або ж відбувся. До того ж ці два наративи можуть бути реалізовані в межах одного тексту, у якому узгоджуються, наприклад, такі речення «*Когда произойдет распад Украины?*» і «*Украина перестала существовать*» (Politikus.ru, 24.07.2014). Тому узагальнимо цей наратив як «*Україна розпалася*». Він реалізований у двох субнаративах: 1) «*України більше*

²¹ Словник української мови : у 20 т. URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 21.01.2021).

нема»; 2) «в Україні хаос». Початком третього етапу вважаємо грудень 2013 року, коли тема розпаду України як реакція на Майдан була озвучена в ефірі федерального російського телеканалу, а отже, набула вигляду чітко озвученого плану.

Субнаратив 1. «України більше нема». Донесення такої ідеї суспільству здійснено у формі сугестивного впливу з використанням трюїзмів (загальників), мовної гри, а також числових символів як аллюзій.

1. Трюїзми (загальники). Цей спосіб впливу належить до сфери НЛП. Трюїзм – це надузagalьнення, загальновідома, заяложена істина²². Як синонім до терміна *трюїзм* уживають також лексему *загальник* – поверхове узагалення, яке всі повторюють²³. Використання фраз, у яких стверджуються факти, які нібито всім відомі, допомагає викликати ствердну реакцію реципієнта, змусити його погодитися. Такі форми впливу називають сугестивними, тобто навіюванням. До *трюїзмів (загальників)* зараховують також конструкції, які надають інформації умовної достовірності, роблять її такою, що не може піддаватися сумніву. Наприклад: *усі знають, що ...; давно відомо, що ...; вчені вже довели, що ...; це відомий факт; зараз уже ніхто не сперечатиметься з тим, що ...; прийнято рішення ...; зазвичай ...; наукою доведено ...; існує закон ...; фахівці наголошують ...; учені зазначають ...* тощо. В аналізованому дискурсі ідея розпаду країни як доконаного факту подана за допомогою таких узагалювальних фраз, що надають уявної достовірності: *це реальність і її потрібно прийняти; це єдиний вихід* та ін. Наприклад: *рос. Она [Україна] формувалась искусственно. [...] Такая Украина может существовать как единое целое лишь в условиях некоего внешнего центра, некой надстройки над ней, которая и будет обеспечивать ее стабильность, ее территориальную целостность. Сейчас такой надстройки нет* (рос. канал «Первый», 12.2013); *рос. Внутренняя разделенность Украины – реальность. И эту реальность нужно принять. С ней и нужно работать. Бессмысленно думать, что эта страна единое целое. Этого нет!* (рос. каналу “Первый”, грудень 2013); *рос. Евразийский союз или в худшем случае дезинтеграция Украины на части с образованием каких-то новых формирований, – это единственный выход из ситуации* (рос. телеканал «Первый», грудень 2013).

²² Словник української мови : в 11 т. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 21.01.2021).

²³ Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1959. Т. 2. Кн. 4. С. 458.

Усього зафіксовано 75 слововживань із таким контекстом: *Після Майдану України як країни більше немає* (112.ua, 7.07.2014); *Пора визнати: Україна як проект не відбулася* (politnavigator.net, 26.11.2014); *Україне уже не суждено возродиться в своих прежних границах* (politnavigator.net, 12.09.2014); *Україна умерла. Констатирую* (politikus.ru, 24.07.2014); *То, что Украина перестала существовать как государство, сейчас уже достаточно очевидно* (politikus.ru, 24.07.2014).

Сугестивний вплив трюїзмів посилює також наявність указівки на джерело інформації як авторитетну думку: *експерт, політолог, депутат, політик* та ін. Наприклад: рос. *Через 10 лет от Украины останется лишь несколько областей, – российский политолог* (politnavigator.net, 17.09.2015); рос. *Экс-замминистра обороны РФ анонсирует потерю Украиной новых территорий* (politnavigator.net, 07.09.2014); *Україна обречена в своих нынешних границах, – депутат Госдумы* (politnavigator.net, 07.09.2014).

2. Мовна гра. У мережевому сегменті поширеною була фраза «Україна: такої країни не існує або вона видалена», що є алюзією до фрази, яка супроводжує перехід за посиланням на сторінку, якої не існує. У російському варіанті назви відбувається мовна гра, основана на тому, що словоформа *страницы* видозмінена до *страны* за допомогою синкопи – утинання середньої частини слова: рос. *Такой СТРА_НИЦ_Ы не существует или она удалена* (politikus.ru, 19.02.15).

3. Числові символи як алюзії: «Україна – країна 404»; «Україна: Помилка 404»; «Україна 404: країна не знайдена» (politikus.ru, 19.06.2014). Наведені конструкції є алюзіями до мережевої «помилки 404», яка означає, що запитувана сторінка не знайдена.

Субнаратив 2. «В Україні хаос». Особливістю сучасних воєн стає вміння працювати зі стихійними процесами – застосування так званої теорії «контрольованого хаосу»²⁴, який полягає в навмисному створенні на території чужої країни негативних процесів (протестів, захоплення владних установ, актів тероризму тощо), щоб потім виправдати воєнне вторгнення на територію. Мовний супровід таких процесів передбачає актуалізацію в інформаційному просторі концепту *ХАОС* і його вербальних репрезентантів. Подібну лінгвальну тенденцію щодо опису ситуації в Україні простежуємо в інформаційному просторі з лютого-березня 2014 року.

Концепт *ХАОС* у тестах російських ЗМІ та офіційних заявах посадових осіб вербалізований у таких мовних знаках: *хаос, анархія, неконтрольованість, некерованість, неможливість втримати ситуацію, катастрофа, драматична ситуація*. Найбільш

²⁴ Почепцов Г.Г. Пропаганда 2.0. Харьков : Фолио, 2018. С. 708.

продуктивним є вживання лексеми *хаос* щодо позначення ситуації в Україні в період 2014 року. Загальне контекстуальне значення – *ХАОС як ФАКТ*. Наприклад: *У країні панують хаос і анархія, життя, безпека та права людей, особливо на Південному Сході та в Криму, – під загрозою* (із заяви В. Януковича з проханням до Президента Росії ввести війська на територію України, 1.03.2014); *Ті, хто оголосив себе в Україні владою, не контролюють розвиток подій* (голова Ради Федерації Росії В. Матвієнко, 01.03.2014).

ВИСНОВКИ

Отже, одним із засобів ведення інформаційної війни проти України в період з 2003 до 2014 років стало нав'язування в публічному просторі базового збройного наративу *розпаду країни*. Нав'язування цієї теми здійснено в три етапи, кожен із яких відзначений узагальненим наративом, утіленим у кількох субнаративах.

Перший наратив «розкол Сходу і Заходу України» (період 2003–2004 рр.) утілений у шести субнаративах: 1) «три сорти українців»; 2) «українське – це фашистське»; 3) «Донбас годує Україну»; 4) «Україна не любить Донбас»; 5) «Європа і НАТО – це загроза»; 6) «східнослов'янська єдність і федералізація – це порятунок».

Другий наратив «Україна розпадеться» (2005 – листопад 2013 рр.) утілений у вісьмох субнаративах: 1) «ненадійність України як міжнародного партнера»; 2) «Україна – Failed State»; 3) «в Україні буде війна»; 4) «кордони можна порушувати»; 5) «два різні народи України»; 6) «останній етап існування України»; 7) «боротьба з фашизмом»; 8) «створення Донецької республіки»;

Третій наратив «Україна розпалася» (грудень 2013 – 2014 рр.) реалізований у двох субнаративах: 1) «України більше немає»; 2) «в Україні хаос».

Серед засобів лінгвального втілення наративів в інформаційному просторі виділено такі: жаргонну, дегуманізовану й демонізовану лексику; етнофолізми; фразеологізми; лексеми із семантикою знецінення, а також нацизму/фашизму, хаосу й неспокою; прагматоніми-неологізми; гасла; числівниково-іменникові конструкції зі значенням якості; риторичні питання; кольороназви. Важливе місце посідає також використання концептуальних метафор, антитези, «прийому зв'язки», трюїзмів (загальників), мовної гри, а також вербалізація концепту *УКРАЇНА* лексемами з негативною семантикою неспроможності, нездатності.

Отже, результати здійсненого дослідження свідчать, що докладний аналіз мовних засобів, уживаних в інформаційному дискурсі, допоможе завчасно виявляти шкідливі ворожі наративи та, відповідно,

прогнозувати можливі варіанти розвитку подій і потенційних для країни загроз.

АНОТАЦІЯ

У пропонованому дослідженні здійснено аналіз дискурсу інформаційної війни Росії проти України в період 2003–2014 років. Визначено, що одним із засобів ведення інформаційної агресії стало нав'язування в публічному просторі базового збройного нарративу *розпаду країни*. Донесення цієї ідеї здійснено в три етапи, кожен із яких відзначений одним узагальненим нарративом: 1) «розкол Сходу і Заходу України» (період 2003–2004 рр.); 2) «Україна розпадеться» (2005 – листопад 2013 рр.); 3) «Україна розпалася» (грудень 2013–2014 рр.). Кожен із цих нарративів утілений у кількох субнарративах, репрезентованих за допомогою відповідних мовних засобів.

Здійснений аналіз дав змогу визначити такий набір мовного інструментарію у виокремлених нарративах: жаргонна, дегуманізована й демонізована лексика; етнофолізми; фразеологізми; лексеми із семантикою знецінення; прагматоніми-неологізми; гасла; числівниково-іменникові конструкції; риторичні питання; кольороназви тощо.

Аналіз мовних засобів дав можливість з'ясувати, що збройні нарративи, актуалізовані в період відкритої фази агресії 2014 року, насправді були уведені в український і російських публічний дискурси задовго до початку бойових дій. А тому докладне вивчення інформаційного простору за допомогою методів лінгвістичних досліджень допоможе завчасно виявляти шкідливі ворожі нарративи та будувати ефективну систему нарративного захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Елистратов В.С. Словарь русского аргю. 2002. URL: http://gramota.ru/slovari/argu/53_14274 (дата звернення: 10.01.2021).
2. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. Москва : Русский язык, 2000. URL: <https://www.efremova.info/> (дата звернення: 10.01.2021).
3. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2018. № 10. С. 67–83.
4. Лукаш Г. Конотації етнонімів у мовній та культурній свідомості українців. *Мова і суспільство*. 2018. Вип. 9. С. 125–132.
5. Ніколаєнко Т., Семиженко А. Велике російське нашествя: технології українських виборів у 12 історіях. 2017. URL: <http://www.theinsider.ua/politics/599d5dc619939/> (дата звернення: 21.12.2020).

6. Ожеван М.А. Глобальна війна стратегічних наративів: виклики та ризику для України. *Strategic Priorities*. 2016. № 4 (41). С. 30–40.
7. Остапець Ю.О. Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри : автореф. дис. ... докт. політ. наук. Львів, 2016. 43 с.
8. Політична енциклопедія / за ред. Ю. Левенець. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
9. Почепцов Г.Г. Пропаганда 2.0. Харків : Фолио, 2018. 796 с.
10. Словник сучасного українського сленгу / уряд. Т.М. Кондратюк. Харків : Фолио, 2006. 350 с.
11. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : навчальний посібник / за заг. ред. Є.Д. Скулиша. Київ : ВІПОЛ, 2011. 248 с.
12. Словник української мови : у 20 т. URL: <https://services.ulif.org.ua/exp/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 21.01.2021).
13. Словник української мови : в 11 т. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 21.01.2021).
14. Суший О. Державотворення чи держава, яка не склалася, – український контекст? *Наукові записки*. 2014. Вип. 4–5 (72–73). С. 65–78.
15. Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький ; накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1959. Т. 2. Кн. 4.
16. Allenby B., Garreau J. Weaponized Narrative: The New Battlespace. 2017. January 3. URL: <https://www.defenseone.com/ideas/2017/01/weaponized-narrative-new-battlespace/134284/> (дата звернення: 21.01.2021).

Information about the author:

Kyryliuk O. L.,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Doctoral Candidate at the Department of the Ukrainian Philology, Theory
and History of Literature Department
Petro Mohyla Black Sea National University
10, 68 Desantnykiv str., Mykolayiv, 54003, Ukraine